

Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'de Nazar ve İstidlal

Yazar : Prof. Dr. Hüseyin AYDIN, Fecr Yayınları, Eylül 2012, Ankara, 568 s., ISBN : 978-605-5482-38-1.

*Sercan YAVUZ**

İlk baskısı 2001'de yapılan *Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'de Nazar ve İstidlal* adlı eser ülkemizdeki en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu çalışmalar incelendiğinde ilk eserin Lütfi Doğan tarafından *Ehl-i Sünnet Kelâmında Eş'arî* ismiyle telif edildiği görülür. İkinci çalışma ise M. Sait Yazıcıoğlu tarafından *Eş'arî'nin Hayatı* adlı eserle ortaya konulmuştur. Tanıtımı yapılan bu kitap ise alanında üçüncü çalışma özelliğini taşımaktadır. 'Giriş', 'üç bölüm' ve 'sonuç'tan oluşan eser, müellifin doçentlik takdim tezidir.

Giriş bölümünde İmam Eş'arî'nin kişiliğine, eserlerine, mezhebinin teşekkülüne, teşekkül sürecine ve yöntemine yer verilmiştir. Eş'arî'nin ayrıntılı olarak eserlerine ulaştığımız bu bölümde tarih boyunca kelâm ilminde kullanılan selef ve kelâm metodu incelenmiştir. Bu bağlamda her iki metodu kendisinde birleştirme özelliği taşıyan İmam Eş'arî'nin uzlaştırıcı yönüne de değinilmiştir.

"Kelami Görüşleri" başlığını taşıyan I. Bölümde incelenen ana başlık çerçevesinde İmam Eş'arî'nin mesail ve vesailden olan birçok kelâmî görüşlerine yer verilmektedir. İmam Eş'arî'nin konuya bakış açısı ortaya koyulurken döneminin muhatapları arasında olan Mutezile mezhebinin temsilcilerinin görüşlerine değinilmiştir. Başka bir deyişle eserde Eş'arî'nin benimsediği yaklaşımlar karşıtlarıyla birlikte ele alınarak konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede mezhebin ileri gelen âlimlerinden Cüveyni, Bâkillâni, Gazâlî, Fahreddin Râzî gibi âlimlerin görüşlerine yer verilerek İmam Eş'arî'nin etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca mezhebin geçirdiği aşamalar gözler önüne serilmiştir. Bu bölümde sırasıyla Eş'arî'nin varlık, iman meselesi, sıfatullah problemi, kalamullah meselesi, ru'yetullah, insan ve fiilleri, ahlak felsefesi, adalet

* Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelâm Anabilim Dalı.

ve zulüm, teklif, hidayet-delalet, rızık, ecel, nübüvvet, mu'cize, imamet ve efdaliyet mevzularındaki yaklaşımları ele alınmıştır. Böylece Eş'arî'nin kelâmî konularla ilgili çözümleri ortaya koyulurken bir yandan da usulüne dair ilkeler ele alınmıştır. İncelenen konular dikkate alındığında, yazarın o dönemde en çok tartışılan konulara binaen bu başlıkları seçtiği gözlemlenmektedir. İşlenen başlıkların altında birçok alt konu başlığını da görmek mümkündür.

İmam Eş'arî'nin ikinci kuşak öğrencisi olan İbn Furek ve Eş'arî mezhebini sistemleştiren âlim Bâkillânî'den yararlanılarak oluşturulan II. Bölümde, Eş'arî'nin bilgi nazariyesi ve istidlali konu edilmiştir. Ayrıca klasik tasniflerden yararlanılmış İmam Eş'arî'nin bilgi teorisi ve inceleme yöntemleri ortaya konulmuştur. Yine sadece ölçüt olarak İmam Eş'arî alınmamış karşılaştırmalı olarak birçok âlimin bilgi ve inceleme yöntemlerine dair kesitler sunulmuştur. Kadîm-hâdis bilgi, deliller, genel akıl yürütme yöntemleri, Eş'arî'nin istidlal tarzları konuları çerçevesinde zorunlu bilgi, nakli deliller, eleyici çıkarım yöntemi, şahidin gaibe delil getirmesi gibi alt başlıklar da bulunmaktadır.

Eserin III. Bölümü bilgi problemi olarak belirlenmiştir. Bilginin imkânı, kaynağı ve araçları gibi her bilgi nazariyesinde değinilmesi vacip olan problemlere yer verilerek Eş'arî'de nazar ve istidlalin nasıl zuhur ettiği, geçmişten günümüze bilginin geçirdiği evreler ve problemler üzerinden gösterilmeye çalışılmış, okuyucuya kapsamlı bir değerlendirme sunulmuştur. Ayrıca Eş'arî'nin yöntemi, bilgi akımlarıyla ve problemleriyle özdeşleşmiş Platon, Aristo, Descartes, Kant, Bacon gibi önemli fikir adamlarının yöntemleriyle karşılaştırılarak zıtlıklar ve paralellikler kurulmaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında yine Eş'arî'nin yaşadığı döneme ışık tutan yazar İmam Eş'arî hakkında okuyucuya özet bilgiler vermektedir.. Eş'arî'nin mutezile ve selef âlimlerine oranla kelâma daha tutarlı bakış açıları kazandırdığını dile getiren müellifin konuyu enine boyuna tam bir vukûfiyetle incelediği görülür. Eserin bu bölümü, Eş'arî'nin kelâm ilmine bakış açısı, metodolojisi, kendi dönemi ve daha sonraki döneme ait kesitleri ve bilgi problemi şeklinde özetlenebilir.

Bu eser, zengin kaynaklarıyla, ortaya konulan bilgilerin derli toplu olmasıyla, İmam Eş'arî'nin yaşadığı döneme ışık tutmasıyla, diğer mezheplerle ilişkisini gözler önüne sermesiyle vb. daha birçok açıdan önem arz etmektedir. İmam Eş'arî hakkında çalışmak isteyen bir araştırmacının mutlaka görmesi gereken bir kitap olduğunu söylemek mümkündür.